Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ZWEIG, STEFAN
Suflete zbuciumate / Ștefan Zweig; trad. Horia Matei.-
București: RAO International Publishing Company, 2007

ISBN 978-973-103-411-9

I. Matei, Horia (trad.)

821.112.2(436)-31=135.1

RAO International Publishing Company
Grupul editorial RAO
Str. Turda 117-119, București, ROMÂNIA
www.raobooks.com
www.rao.ro

STEFAN ZWEIG
Ungeduld des Herzens
© Williams Verlag, Zürich, 1976

Ilustrația copertei
FLORICA ZAHIU

© RAO International Publishing Company, 2006
pentru versiunea în limba română

ISBN 978-973-103-411-9

„Există două soiuri de compătimire. Unul plin de slăbiciune și sentimental, care de fapt nu este altceva decât nerăbdarea inimii de a se elibera cât mai repede cu putință de penibila înduioșare în fața nenorocirii altuia, așadar, o compătimire care nici măcar nu este compătimire, ci doar o apărare instinctivă a propriului suflet în fața unei suferințe străine. Și un altul, singurul demn de luat în seamă – compătimitea nesentimentală, dar creatoare, care știe ce vrea și este hotărâtă să îndure totul, cu răbdare și compasiune, până la capătul puterilor ei și chiar mai departe."

„Celui ce are, i se dă", aceste cuvinte aflate în Cartea înțelepciunii pot fi adeverite liniștit de orice scriitor, în sensul: „Celui ce a povestit mult, i se povestește". Nu-i nimic mai greșit decât părerea, din păcate, foarte răspândită, că în mintea scriitorului lucrează în permanență imaginația, că născocește fără întrerupere întâmplări și povești izvorâte dintr-un sac fără fund. În realitate, în loc să caute fără a găsi, el nu trebuie decât să se lase căutat și va fi găsit de chipurile și întâmplările ce-l caută necontenit pentru a face din el crainicul lor, bineînțeles în cazul că el și-a menținut mereu trează facultatea de a vedea și pe cea de a asculta; cine a încercat adesea să pătrundă destinele, aceluia mulți îi vor relata destinele lor.

Întâmplarea de față mi-a fost încredințată aproape în întregime în forma în care o redau aici, și anume într-un fel cu

totul neașteptat. Când am fost ultima oară la Viena, obosit de diferitele treburi ce le aveam de rezolvat, m-am dus într-o seară la un restaurant de la marginea orașului, un local despre care credeam că nu mai este de mult la modă și, în consecință, mai puțin frecventat. Dar, de îndată ce am intrat, mi-am dat seama că, spre necazul meu, mă înșelasem. Chiar de la prima masă un cunoscut se ridică în picioare, întâmpinându-mă cu dovezi de sinceră bucurie – efuziuni la care eu nu răspund nici pe departe cu atâta entuziasm – și mă invită să iau loc lângă el. N-aș spune adevărul dacă aș pretinde că acel domn vorbăreț era prost crescut sau antipatic; aparținea însă acelui soi de oameni de o jovialitate forțată, care colecționează cunoștințe cu aceeași înverșunare cu care copiii colecționează timbre poștale, și cu fiecare exemplar din colecție se mândresc în mod deosebit. Pentru acest colecționar ciudat și bine intenționat – care mai avea o meserie secundară, anume cea de arhivar, de altfel cu o bună pregătire și destul de priceput – întreg sensul vieții se limita la modesta satisfacție de a putea adăuga, cu oarecare orgoliu și ca pe ceva de la sine înțeles, la fiecare nume care apărea din când în când în vreun ziar: „Un bun prieten de-al meu" sau „Ah, cu ăsta m-am întânit abia ieri" sau „Prietenul meu A. îmi spunea că..." și „Prietenul meu B. era de părere că...", și așa fără să se oprească, putea să ia tot alfabetul la rând. Aplauda cu nădejde la toate premierele prietenilor săi; în dimineața următoare, telefona actrițelor pentru a le felicita; nu uita ziua de naștere a nici unuia dintre amici, trecea sub tăcere notițele neplăcute apărute în ziare și avea grijă să ți le expedieze pe cele elogioase, bucurându-se și el sincer de respectivele laude. Așadar, nu era câtuși de puțin un om nefrecventabil; era bucuros cu adevărat și chiar fericit dacă-i cereai un cât de mic serviciu sau dacă-i dădeai prilejul să-și îmbogățească, așadar, colecția de rarități cu încă o piesă.

Cred că nu e nevoie să-l descriu mai amănunțit pe prietenul „Știe-tot" – aceasta este porecla nițeluș cam ironică prin care sunt desemnați cei făcând parte din respectiva categorie a

paraziților cumsecade, cuprinsă în specia multicoloră a snobilor – nu e nevoie deoarece fiecare îi cunoaște și știe că, fără oarecare bruschețe, nu te poți apăra de agresivitatea lor emoționant de inofensivă. M-am resemnat, așadar, așezându-mă la masa lui și sporovăind un sfert de oră, până când în local își făcu apariția un domn de statură înaltă, de pe al cărui chip se desprindea un aer tineresc, plin de prospețime, accentuat parcă de ghioceii de la tâmple; o anume rigiditate în mers îl trăda de îndată pe fostul militar. Vecinul meu tresări aferat și-l salută cu zelul său caracteristic, la care însă răspunsul domnului a fost mai degrabă indiferent decât politicos – iar noul client nu apucase încă să comande ceva chelnerului, sosit în grabă, că prietenul meu Știe-tot se și dădu mai aproape de mine și-mi șopti la ureche: „Știi cine e?" Cum cunoșteam de mult mândria lui de colecționar dornic de a-și expune orice exemplar cât de cât interesant al colecției sale, fără a precupeți laudele, și fiindcă mă temeam de explicații mult prea amănunțite, am răspuns cu un simplu „nu" din care reieșea lipsa mea de interes, și am continuat să mă servesc din felia de tort aflată în fața mea. Această nepăsare însă nu a făcut altceva decât să-l întărâte și mai mult pe domnul Știe-tot, care, acoperindu-și precaut gura cu mâna îmi șopti încetișor: „Este Hofmiller, de la Intendența generală – nu se poate să nu-l cunoști – cel care a căpătat în război Ordinul Maria Tereza". Și cum nici această informație nu păru să mă fi impresionat pe cât nădăjduise, începu să înșire, cu entuziasmul patriotic al unei cărți de citire, câte fapte cu totul ieșite din comun săvârșise acest căpitan Hofmiller, mai întâi în cavalerie, apoi în celebrul zbor de recunoaștere peste râul Piave[1], unde el singur doborâse trei avioane și cum, în cele din urmă, la compania de mitraliori, cucerise și ținuse vreme de trei zile un sector întreg al frontului – toate acestea relatate cu sumedenie de amănunte (peste care trec aici), presărate cu exclamații de uimire pentru faptul că nu aflasem nimic despre

[1] Râu în nord-estul Italiei pe malurile căruia, în Primul Război Mondial, au avut loc lupte sângeroase între armatele austro-ungare și cele italiene.

acest om minunat, pe care Împăratul Carol[1] în persoană l-a distins cu cea mai rară dintre decorațiile armatei austriece.

Aproape involuntar am cedat ispitei să mă uit către masa de alături, pentru a nu pierde prilejul de a vedea, de la doi metri distanță, un erou consacrat. Dar am întâlnit acolo o privire dură, iritată, care spunea ceva în genul: „Nu cumva individul a flecărit despre mine? Nu-i nimic de văzut aici!" În același timp, acel domn cu privirea fără îndoială neprietenoasă își mută scaunul într-o parte și ne întoarse cu hotărâre spatele. Puțin cam rușinat, mi-am luat ochii dintr-acolo și, începând din acea clipă, m-am ferit să privesc măcar și fața de masă respectivă, deși nu puteam scăpa de oarecare curiozitate. Curând după aceea m-am despărțit de guralivul meu amic, dar chiar în timp ce ieșeam, l-am zărit mutându-se îndată lângă eroul său, probabil ca să-i facă și lui o relatare tot atât de elogioasă despre mine, după cum îmi făcuse mie despre el.

Asta a fost tot. Umblând după treburi încoace și-ncolo, fără îndoială că aș fi uitat de această întâlnire fugară, dar întâmplarea a făcut ca nu mai departe de a doua zi, într-o societate restrânsă, să mă aflu din nou în fața acestui domn atât de reținut care, în smochingul de rigoare seara, avea o înfățișare și mai originală și mai elegantă decât în costumul de stofă groasă, mai degrabă sportiv, din ziua precedentă. Ne-am dat amândoi silința să ne reținem zâmbetul, acel zâmbet de înțelegere tacită între doi oameni care, aflându-se într-un grup mai mare, împărtășesc cu grijă o taină ce-i leagă. M-a recunoscut imediat, după cum și eu l-am recunoscut, și probabil că eram amândoi în egală măsură plictisiți și în același timp amuzați de pisălogul lipsit de succes de ieri. La început, am evitat să ne vorbim, ceea ce de altfel nici n-ar fi fost cu putință atunci, deoarece în jurul nostru se desfășura o discuție aprinsă.

Subiectul acelei discuții se poate ușor ghici dacă voi preciza că ea avea loc în anul 1938. Cronicarii de mai târziu ai vremurilor noastre vor stabili într-o bună zi că, în anul 1938,

[1] Carol I de Habsburg (1887–1922), ultimul împărat al Austriei și rege al Ungariei

aproape orice discuție, din indiferent care țară a Europei noastre răvășite, era dominată de problemele legate de probabilitatea sau improbabilitatea izbucnirii unui nou război mondial. Tema aceasta fascina în mod inevitabil orice adunare, iar uneori aveai simțământul că nu oamenii sunt aceia care încercau să scape de marea lor spaimă prin presupuneri și speranțe, ci însăși atmosfera înconjurătoare, aerul vremii, excitat și încărcat cu tainice tensiuni, încerca să se descarce cu ajutorul cuvântului.

Gazda, avocat de profesie și, de felul său înclinat către cele juridice, conducea conversația; demonstră cu argumente banale teza stupidă și banală că generația nouă știe ce este războiul și că nu va mai porni orbește și pe nepregătite într-un nou război precum cel din trecut. Chiar de la mobilizare puștile se vor întoarce, căci mai ales foștii combatanți pe front ca el n-au uitat ce-i așteaptă. Mă irita mai ales siguranța de fanfaron cu care înlătura posibilitatea unui nou război – o făcea cu aceeași ușurință cu care azvârlea scrumul țigării printr-o lovitură ușoară cu arătătorul – și o făcea la o oră când zeci de mii și sute de mii de fabrici produceau explozivi și gaze toxice. I-am răspuns destul de hotărât că nu trebuie să confundăm realitatea cu dorințele noastre. Instituțiile și organizațiile militare care dirijează mașina de război n-au dormit nici ele și, în timp ce noi ne ameteam făurind visuri utopice, ele au folosit din plin perioada de pace ca să organizeze din vreme masele și să le aibă astfel în mână, cât de cât pregătite din punct de vedere militar. De pe acum, în plină perioadă de pace, necesitatea pregătirii militare a căpătat proporții nebănuite în rândul populației, datorită mijloacelor desăvârșite folosite de propagandă, și se cuvine să înțelegem cu luciditate, în clipa când aparatele de radio vor lansa vestea mobilizării, nu ne putem aștepta nicăieri la vreo împotrivire. În zilele noastre omul, biet grăunte de praf, nu mai poate nicăieri să dea glas voinței sale.

Bineînțeles că se coalizară cu toții împotriva mea, căci după experiențe repetate, omul înclinat spre autoamăgire încearcă să se sustragă primejdiei de care este doar vag conștient,

declarând-o nulă și neavenită – iar în afară de asta, un avertisment împotriva optimismului ieftin era oricum condamnat să aibă un efect nedorit, dacă luăm în considerare că în încăperea vecină ne aștepta un supeu minunat.

Și iată că, într-un mod cu totul neașteptat, cavalerul Ordinului Maria Tereza mi se alătură, tocmai el, în care instinctul meu greșit orientat bănuise un adversar. „Da, e o prostie fără seamăn, interveni el energic, să mai faci astăzi calcule cu voința sau lipsa de voință a materialului uman, căci în viitorul război, cuvântul hotărâtor îl vor avea mașinile, iar oamenii vor fi degradați la rolul de simple piese ale acestora. Nici în războiul trecut nu prea întâlnise pe front soldați care să aprobe categoric sau să nege categoric războiul. Cei mai mulți dintre ei au fost împinși asemenea unui nor de praf purtat de vânt și s-au pomenit pur și simplu în vârtejul cel mare, fiecare dintre ei rostogolit încoace și încolo ca boabele de cafea într-o râșniță. La urma urmei, poate că mai numeroși sunt cei care au căutat un refugiu în război decât cei care au vrut să scape de el."

Ascultam cu uimire, mă pasiona mai cu seamă violența cu care continua:

– Nu trebuie să cădem pradă vreunei iluzii. Dacă astăzi, în vreo țară oarecare, ar porni să sune trâmbițele chemând la un război cu totul depărtat, un război în Polinezia sau în vreun colț din Africa, s-ar prezenta mii și sute de mii, fără să-și dea prea bine seama de ce, poate pur și simplu din voința de a fugi de ei înșiși sau din pricina unor condiții nefavorabile de trai. Îmi pare rău, dar în ce mă privește, socot că rezistența efectivă împotriva unui război tinde astăzi către zero. Împotrivirea unui ins izolat față de o organizație presupune, fără îndoială, un curaj mult mai mare decât cel cerut atunci când mergi în rând cu gloata, este un curaj individual, iar această specie se stinge în vremurile noastre de continuă organizare și mecanizare. În război am întâlnit aproape numai fenomenul curajului în masă, al curajului organizat în cadrul forței militare, și cine analizează mai îndeaproape această noțiune descoperă unele componente cât se

poate de ciudate: multă vanitate, multă nepăsare și chiar plictiseală, dar înainte de toate multă teamă – da, teama de a rămâne în urmă, teama de a fi luat peste picior de ceilalți, teama de a acționa individual și mai ales teama de a te afla în opoziție cu elanul de masă al celorlalți; pe cei mai mulți dintre oamenii care pe front erau socotiți printre cei mai viteji i-am cunoscut apoi personal și în civil, și credeți-mă că erau niște eroi foarte dubioși. Vă rog, se întoarse el politicos către amfitrion, care făcea o mutră cam acră, nu mă exclud nici pe mine.

Mă atrăgea felul în care vorbea, și tare mi-ar fi plăcut să discut mai îndeaproape cu el, dar stăpâna casei ne pofti la masă, unde am fost așezați foarte departe unul de celălalt, astfel că n-am mai avut prilejul. Abia la plecare ne-am întâlnit la garderobă.

– Mi se pare, îmi zâmbi, că protectorul nostru comun ne-a făcut indirect cunoștință.

Am zâmbit și eu.

– Și încă foarte temeinic.

– Probabil că mi-a cântat faptele de arme, cum le-a cântat Homer pe ale lui Ahile, și v-a fluturat prin fața ochilor decorațiile mele.

– Ceva de felul acesta.

– Da, e foarte mândru de decorația mea – cam așa cum se mândrește și cu cărțile dumneavoastră.

– Un tip caraghios! Dar sunt alții și mai răi. De altfel, dacă n-aveți nimic împotrivă, putem merge împreună o bucată de drum.

Am pornit. Deodată se întoarse spre mine.

– Credeți-mă, nu e vorbă goală, dar de-a lungul anilor, nimic nu mi-a pricinuit mai multă suferință ca această decorație Maria Tereza, prea bătătoare la ochi pentru gustul meu. Ca să fiu cinstit, trebuie să recunosc că, atunci când mi-a fost agățată de tunică, acolo pe front, firește că la început m-am simțit în al nouălea cer. La urma urmelor, am primit o educație militară, iar la școala de cadeți ni se vorbea despre această decorație cam așa

cum povestești o legendă – distincție unică, din care nu se dau decât vreo duzină în fiecare război, o stea mai rară decât stelele care cad din cer. Bineînțeles că pentru un tânăr de douăzeci și opt de ani, asta înseamnă oricum ceva. Te afli deodată în fața frontului, toți tresar când pe pieptul tău începe să strălucească steaua, ca un mic soare, iar împăratul, Maiestatea Sa, de care numai cei aleși se pot apropia, îți strânge mâna și te felicită. Dar, vă rog să mă credeți: această distincție avea sens și valoare numai în lumea noastră militară, și după ce războiul s-a sfârșit, mi s-a părut caraghios să mai umblu cu pecetea de erou o viață întreagă, numai fiindcă o singură dată am avut într-adevăr curaj vreme de douăzeci de minute – probabil nu mai mult ca alți zece mii, dar față de care am avut avantajul de a fi fost observat și avantajul, și mai mare poate, de a mă întoarce în viață. Peste tot oamenii își ațintea privirea spre mica mea bucată de metal, după care își ridicau ochii spre mine cu religiozitate – dar nu s-a scurs nici un an, și mă și săturasem să mă tot plimb ca un monument ambulant, iar enervarea mea pentru faptul că atrăgeam mereu atenția a fost unul dintre motivele hotărâtoare pentru care am trecut la viața civilă atât de repede după terminarea războiului. Începu să calce mai apăsat: Unul dintre motive, după cum vă spuneam, dar motivul principal era de ordin particular, și presupun că dumneavoastră îl veți înțelege cât se poate de bine. Motivul principal a fost că eu însumi mă îndoiam de acest drept de a purta decorația și, în orice caz, mă îndoiam profund de eroismul meu; fiindcă știam mai bine decât oricare dintre cei ce se uitau la mine cu respect că în spatele acestei decorații se ascunde cineva care era departe de a fi un erou, ba chiar total lipsit de eroism – unul dintre cei care s-au aruncat orbește în război numai fiindcă voiau să se salveze dintr-o situație disperată, mai degrabă dezertori în fața propriei responsabilități decât eroi ai împlinirii datoriei. Nu știu cum se vor fi petrecând lucrurile cu alții, dar mie unuia mi se pare nefiresc și insuportabil să trăiesc cu o aură de sfânt, cu un nimb în jurul capului, m-am simțit foarte ușurat când n-a mai trebuit să-mi exhibez biografia de erou prinsă pe

uniformă. Încă și acum mă supără când cineva încearcă să dezgroape trecuta mea glorie și vă mărturisesc cu toată sinceritatea că ieri n-a lipsit mult să vin la masa dumneavoastră, să-l reped pe flecarul acela, să-l poftesc să-și îndrepte elogiile către alții și să mă lase pe mine în pace. Toată seara m-a urmărit privirea dumneavoastră plină de respect și tare aș mai fi vrut să dezmint ceea ce trăncănea omul acela și să vă silesc să ascultați pe ce căi întortocheate am ajuns la multtrâmbițatul meu eroism – este o poveste destul de ciudată, dar, oricum ea poate demonstra că adesea vitejia nu reprezintă altceva decât reversul slăbiciunii. De altfel, astăzi n-aș mai avea reticențe și aș fi în stare s-o relatez în toate amănuntele. Prin ceea ce a trecut un om în urmă cu un sfert de veac este o chestiune care nu-l mai poate impresiona pe el, ci mai curând pe un altul. Aveți timp? Și nu vă plictisește o asemenea poveste?

Firește că aveam timp; vreme îndelungată ne-am plimbat încoace și încolo pe străzile pustii, ba ne-am întâlnit din nou și în zilele următoare. Din cele relatate de el am schimbat foarte puține, poate că am pus ulani în loc de husari, am mutat puțin pe hartă garnizoanele ca să nu fie recunoscute și am înlăturat cu grijă toate numele autentice. Dar nicăieri n-am adăugat fapte esențiale născocite de mine, și din această clipă nu eu, ci povestitorul începe să istorisească.